

Lausunto**Demokratia- ja julkisoikeusosasto**

Demokratia ja vaalit -yksikkö

25.1.2023

EaT Elina Siljamäki

Tarkastusvaliokunnalle
trv@eduskunta.fi**Aihe: asiantuntijapyyntö 26.1.2023; Valtiontalouden tarkastusviraston kertomus vaalirahoituksen valvonnasta vuoden 2022 aluevaaleissa (K 23/2022 vp).**

Tarkastusvaliokunta pyytää oikeusministeriötä esittelemään hallituksen esityksen HE 254/2022 vp keskeiset muutosesitykset koskien ehdokkaan vaalirahoituksesta annettua lakia ja puoluelakia, erityisesti miten parlamentaarisen työryhmän esitykset ja tarkastusvaliokunnan mietinnöissään esiin nostamat havainnot on otettu huomioon hallituksen esityksessä sekä mitä vaikutuksia hallituksen esityksen muutoksilla on toteutuessaan tarkastusviraston työhön.

Oikeusministeriö kiittää tarkastusvaliokuntaa mahdollisuudesta lausua otsikkoasiassa ja lausuu siitä seuraavasti.

Valtiontalouden tarkastusviraston kertomuksessaan esiin nostamat havainnot

Valtiontalouden tarkastusvirastolla on mahdollisuus pyytää ilmoitusvelvolliselta selvityksiä, jotka saattavat olla tarpeen ilmoituksen oikeellisuuden ja riittävyyden tarkistamisessa. Tarkastusvirasto voi asettaa uhkasakon, jos ilmoitusvelvollinen ei lainkaan tee vaalirahoitusilmoitusta tai jos ilmoitus havaitaan olennaisilta kohdiltaan ilmeisen virheelliseksi tai puutteelliseksi. Velvollisuus toimittaa tietoja koskee kuitenkin ainoastaan ilmoitusvelvollista, eikä tarkastusvirastolla ole oikeutta vaatia selvityksiä ja lisätietoja kolmansilta tahoilta. Näin ollen tarkastusvirastolla ei ole käytännössä oikeuksia vaatia tai kerätä niin sanottuja vertailutietoja ilmoitusten oikeellisuuden tarkistamiseksi. Tämä on valvonnan ja sen tulosten tulkinnan kannalta olennainen rajoitus. Mikäli ilmoitusvelvollinen ei pyynnöistä huolimatta toimita pyydettyjä selvityksiä, ei tarkastusvirastolla ole mahdollisuuksia velvoittaa tietojen toimittamiseen vaalirahoituslain nojalla.

Ilmoitusvelvollisilla, ehdokkailla ja ehdokkaiden tukiyhdistyksillä ei ollut kirjanpitovelvollisuutta vaalikampanjansa kuluista ja rahoituksesta. Ilmoitusvelvollisilla ei ole myöskään muistiinmerkitsemisvelvollisuutta vaalikampanjansa kuluista ja rahoituksesta.

Parlamentaarisen vaalityöryhmän linjaukset loppuraportissaan (2021:6)

Parlamentaarinen vaalityöryhmä esitti loppuraportissaan useita muutoksia vaali- ja puoluerahoitusta koskevaan sääntelyyn.

1) Selkeytettäisiin vaalirahoituksen raportointiin liittyviä päivämäärärajoja (vaalirahoituksen kerääminen vaalien jälkeen).

Postiosoite
Postadress
Postal Address
 Oikeusministeriö

Käyntiosoite
Besöksadress
Office
Puhelin
Telefon
Telephone
Faksi
Fax
Fax
s-posti, internet
e-post, internet
e-mail, internet

 PL 25
 00023 Valtioneuvosto

 Eteläesplanadi 10
 Helsinki

 0295 16001
 +358 295 16001

 09 1606 7730
 +358 9 1606 7730

 kirjaamo.om@gov.fi
 oikeusministerio.fi

- 2) Lain sanamuotoa selkeyttäminen niin, että siitä kävisi selvästi ilmi, että vaalirahoitus voisi ylittää kampanjan kulut ja että kampanjan kulut ylittävään tuki tulisi ilmoittaa vaalirahoitusilmoituksessa. Jos kulut olisivat pienemmät kuin vaalirahoitus, yli jäävä summa voisi siirtyä ehdokkaan varoiksi tai jäädä tukiryhmälle tai muulle yksinomaan ehdokkaan tukemiseksi toimivalle yhteisölle.
- 3) Vaalikampanjalle 1500 euron (kuntavaaleissa 800 euron) ja sitä suuremman lainan antaneiden nimi tulisi julkistaa. Mikäli lainanantaja olisi rahoituslaitos, riittäisi tieto, että kyseessä on rahoituslaitoksen antama laina.
- 4) Työryhmä piti tärkeänä, että selvitetään, miten pystytään tehokkaasti estämään ulkomailta Suomen vaaleihin kohdistuva vaalirahoituksen keinoin tapahtuva vaalihäirintä ja epäasiallinen vaalivaikeuttaminen.
- 5) Kampanjatilin käyttöönoton selvittäminen eduskunta-, europarlamentti- ja presidentinvaaleissa. Kampanjatilin käyttöönotto edellyttäisi sen varmistamista, että kaikkien ehdokkaiden on mahdollista avata kampanjatilin ja että byrokratia vähentyisi.
- 6) Vaalirahoituslainsäädäntöä täsmennettäisiin siten, että tarkastusvirastolla olisi mahdollisuus tehostaa uhkasakolla lisätieto- tai selvityspyyntöä sekä jälki-ilmoitusta ja sitä koskevaa lisäselvitystä.
- 7) Vaalirahoituslain 11 a §:n sanamuodon tarkistaminen niin, että velvollisuus antaa lisätietoja ja lisäselvityksiä tarkastusvirastolle laajennettaisiin koskemaan myös jälki-ilmoituksia.
- 8) Selvitettäisiin tarkastusviraston oikeutta saada vertailutietoja kampanjaan tukea antaneilta ja palveluita ja tuotteita toimittaneilta.
- 9) Tarkastusvirastolle annettaisiin vaalirahoituslaissa ja puoluelaissa oikeus saada tietoja, asiakirjoja, aineistoja ja virka-apua muilta viranomaisilta ja viranomaistehtäviä hoitavilta muilta tahoilta ehdokkaan vaalirahoituslaissa ja puoluelaissa säädettyjen valvontatehtäviensä hoitamista varten.
- 10) Täsmennettäisiin puoluelain luetteloa asioista, joita ei pidetä tukena eduskunnan tarkastusvaliokunnan esittämällä tavalla niin, ettei ehdokas-, luottamushenkilö- ja kansanedustajamaksuja pidettäisi puolueelle annettuna tukena.
- 11) Lisättäisiin puoluelain luetteloon asioista, joita ei pidetä puolueelle annettuna tukena, myös EU-instituutioiden ja muiden vastaavien kansainvälisten järjestöjen talousarvioon perustuvat tavanomaiset suoritukset, kuten matkakulujen korvaukset.
- 12) Kirjanpito- ja tilintarkastuslainsäädännön muutoksista johtuvien päivitystarpeiden tekemistä puoluelakiin.
- 13) Selkeytettäisiin sääntelyä siltä osin kuin se koskee puolerekisteristä kesken tilikauden poistetun yhdistyksen velvollisuutta toimittaa tarkastusvirastolle tilinpäätösasiakirjoja.
- 14) Puoluelain 9 §:n 1 momentin muuttamisesta siten, että siinä nykyistä yksiselitteisemmin todettaisiin, voiko puolue sopimuksin siirtää saamaansa valtionavustusta myös avustuksen käyttötarkoitusta toteuttaviin muihin yhteisöihin ja säätiöihin. (Valtioneuvoston kanslian oikeusministeriölle 25.1.2019 tekemä aloite)

Hallituksen esityksen keskeiset muutosesitykset - miten parlamentaarisen vaalityöryhmän esityksen on huomioon hallituksen esityksessä (laki ehdokkaan vaalirahoituksesta ja puoluelaki)

- 1) Esityksessä ehdotetaan, että vaalirahoitusta voisi vastaanottaa kyseisten vaalien kampanja-ajan loppuun asti. Vaalirahoitus tulisi siten olla vastaanotettuna kaksi viikkoa vaalipäivän jälkeen. Kampanja-ajan jälkeen vastaanotettava rahoitus olisi mahdollista käyttää esimerkiksi vaalirahoitukseksi seuraavissa vaaleissa. Rahoitusta ei voitaisi ilmoittaa menneiden vaalien ilmoituksessa, vaan se tulisi käyttää ja ilmoittaa seuraavien vaalien yhteydessä.
- 2) Esityksessä ehdotetaan, että vaalirahoituksen ylittäessä vaalikampanjan kulut, myös ylijäävä vaalirahoitus tulisi ilmoittaa sekä lisäksi se, siirtyykö ylijäävä vaalirahoitus ehdokkaan omiin varoihin vai ehdokkaan tukiryhmän tai muun yksinomaan ehdokkaan tukemiseksi toimivan yhteisön varoihin.
- 3) Esityksessä ehdotetaan, että vaalikampanjalle 1500 euron (kuntavaaleissa 800 euron) ja sitä suuremman lainan antaneiden nimi tulisi julkistaa. Mikäli lainanantaja olisi luottolaitos, riittäisi tieto, että kyseessä on luottolaitoksen myöntämä laina. Lisäksi ehdotetaan, että myös otetuista lainoista tulisi tehdä ajantasainen ilmoitus valtiontalouden tarkastusvirastolle samalla tavoin kuin saadusta tuesta

tehdään ajantasainen ilmoitus puoluelain 8 c §:n mukaisesti. Muutoksella luotaisiin myös lainoille samanlainen läpinäkyvyys mitä tukien osalta on voimassa olevassa lainsäädännössä.

4) Esityksessä ehdotetaan, että jokaisella eduskuntavaaleissa, presidentinvaalissa ja europarlamenttivaaleissa olevalla ehdokkaalla tulisi lähtökohtaisesti olla kampanjatilii. Erillisen pankkitilin avulla ehdokas voisi erottaa vaalikampanjansa omasta yksityistaloudestaan. Muodollinen vaatimus selkiyttäisi myös tarkastusviraston valvontatehtävää. Lisäksi ehdokkaan olisi pankkitilin avulla helpompi täyttää laissa säädetty velvollisuutensa vaalirahoitusilmoituksen tekemisestä. Alue- ja kuntavaalien osalta vaalirahoituslain 8 §:n 3 momentissa tarkoitettu muistiinmerkitsemisvelvollisuus olisi riittävä. Tarkoitus on pitää ehdokkaaksi asettumisen kynnys mahdollisimman matalalla eikä siksi olisi tarkoituksenmukaista säätää kampanjatilistä alue- ja kuntavaaleihin. Näissä vaaleissa on ehdokkaita selvästi muita vaaleja enemmän (vuoden 2021 kuntavaaleissa noin 36 000 ja vuoden 2022 aluevaaleissa noin 11 000) ja vaalien kampanjat ovat yleensä pienehköjä.

Esityksessä on ehdotettu, että kampanjatilin avaaminen olisi valtiollisten vaalien ehdokkaalle lähtökohtaisesti pakollista, mutta mikäli luottolaitos, tavallisimmin pankki, kieltäytyisi avaamista kampanjatilii ehdokkaalle, ehdokas voisi tällöin huolehtia kampanjarahoituksensa hallinnoimisesta muulla muistiinmerkitsemistavalla. Mikäli pankki kieltäytyisi tilin avaamisesta, ehdokkaan tulisi varautua esittämään siitä selvitys tarvittaessa valtiontalouden tarkastusvirastolle.

5) Lisäksi esityksessä ehdotetaan, että uhkasakon asettamismahdollisuus laajennettaisiin vaalirahoitusilmoitusta koskevaan lisätieto- tai selvityspyyntöön.

6) Koska lakiin ehdotetaan lisättäväksi myös velvollisuus antaa lisätietoja ja selvityksiä jälki-ilmoituksista, uhkasakon asettamismahdollisuus ulotettaisiin koskemaan myös niitä.

7) Esityksessä ehdotetaan, että valtiontalouden tarkastusvirastolla olisi oikeus saada vertailutietoja kampanjaan tukea antaneilta ja palveluita ja tuotteita toimittaneilta ja lisäksi niiltä tahoilta, jotka olisivat voineet tukea antaa tai saattaneet toimittaa kampanjalle tavaroita tai palveluita, jos jo saatu selvitys ei olisi riittävä laiminlyöntiepäilyksen selvittämiseksi. Valtiontalouden tarkastusviraston oikeus saada salassapitosäännösten estämättä vertailutietoja perustuisi viraston omaan perusteltuun arvioon ja tietojen saamisen tulisi olla vain yksittäistapauksellista ja välttämätöntä valvontatehtävän suorittamiseksi.

Vertailutietojen saamiseksi tarkastusvirastolla olisi mahdollisuus asettaa uhkasakko. Vastaava vertailutietojen antamisvelvollisuus uhkasakkomahdollisuudella koskisi myös jälki-ilmoituksia.

8) Esityksessä ehdotetaan, että valtiontalouden tarkastusvirastolle annettaisiin vaalirahoituslaissa ja puoluelaissa oikeus saada tietoja, asiakirjoja, aineistoja ja virka-apua muilta viranomaisilta ja viranomaistehtäviä hoitavilta muilta tahoilta ehdokkaan vaalirahoituslaissa ja puoluelaissa säädettyjen valvontatehtäviensä hoitamista varten.

9) Esityksessä ehdotetaan, että puoluelain luetteloon asioista, joita ei pidetä tukena, lisättäisiin ehdokas-, luottamushenkilö-, kansanedustaja-, ja Euroopan parlamentin jäsen -maksut.

10) Luetteloon lisättäisiin myös Euroopan unionin toimielinten ja muiden vastaavien kansainvälisten järjestöjen talousarvioon perustuvat suoritukset.

11) Esityksessä ehdotetaan, että puoluelakiin lisättäisiin määräykset toiminnantarkastukseen liittyvien asiakirjojen toimittamisesta.

12) Esityksessä ehdotetaan lisättäväksi säädös siitä, että tilinpäätösasiakirjat olisi toimitettava, vaikka puolue olisi ollut puolurekisterissä vain osan tilikaudesta.

13) Esityksessä ehdotetaan, että puolueen avustuksesta osa voidaan osoittaa avustuksen käyttötarkoitusta toteuttavan muun yhteisön tai säätiön toiminnan tukemiseen.

Hallituksen esityksen muutokset toteutuessaan lisääisivät vaali- ja puoluerahoitusvalvonnan läpinäkyvyyttä ja toisaalta vahvistaisivat valtiontalouden tarkastusviraston oikeutta valvoa ehdokkaiden vaalirahoitusilmoituksia. Valvontatehtävää edistäisi myös oikeus saada sitä varten tietoja kolmansilta osapuolilta eli niin sanottuja vertailutietoja.

Lisäksi on valmistunut selvitys ulkomaisesta poliittisesta rahoituksesta ja sen sääntelytarpeista (Matti Muukkonen, oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:6).

